

СЕКЦІЯ 24.

ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

Шгімага Діана Вячеславівна, здобувач вищої освіти факультету суспільних наук, кафедри психології

Ужгородський національний університет, Україна

Науковий керівник: Михайлишин Уляна Богданівна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології

Ужгородський національний університет, Україна

АГРЕСИВНА ПОВЕДІНКА ПІДЛІТКІВ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

У підлітковому віці через складність і суперечність особливостей зростаючого покоління, внутрішніх і зовнішніх умов їх розвитку можуть виникати ситуації, які порушують нормальний хід особистісного становлення, створюючи об'єктивні передумови для виникнення і прояву агресивності [1].

За концепцією Д.Б. Ельконіна, підліткова криза лежить в основі ведучого виду діяльності - інтимно-особистісного спілкування. Нестійкість емоційної сфери призводить до негативізму та конфліктності по відношенню до батьків, вчителів та дорослих [2]. Підліткам притаманний такий патерн поведінки, як протест, разом з ним розвивається індивідуалізація, що, при втраті позитивної соціальної зацікавленості, призводить до агресії. З цього випливає, що агресія виступає для підлітків формою самовираження.

Існує взаємозв'язок рівня агресії з певними характерологічними особливостями підлітків: біологічний механізм, в якому підкреслюється роль нейрофізіологічних медіаторів і функціонального стану глибинних структур мозку; висування динамічної теорії агресивної поведінки, яка припускає, що основним механізмом агресії є патологічний особистісний розвиток, особливо в період життєвих криз [3].

На сьогодні наявний міждисциплінарний підхід до вивчення підліткової агресії. Психологи та фізіологи відзначають, що агресія характеризується перехідним віком. Соціологи вважають, що форми підліткової агресії набуваються в процесі соціалізації. На нашу думку, неадекватний процес соціалізації дає основу для агресивної поведінки, в той час зміна гормонального фону, інтенсивний психічний та особистісний розвиток робить підлітка вразливим до всіх подразників, що суттєво погіршує ситуацію.

В загальному вигляді можна відзначити, що агресивну поведінку у перехідному віці зумовлюють: особливості виховання в офіційних інститутах соціалізації (сім'я, система освіти); вплив групи однолітків та підліткової субкультури в цілому; вплив ЗМІ та сучасних комп'ютерних технологій; соціальні фрустратори сучасності; ситуативні чинники агресивної поведінки.

Зазвичай сім'ї агресивних дітей та підлітків характеризуються негативним психологічним кліматом (конфлікти між батьками, відсутність уваги до дитини). Основні показники несприятливого впливу сім'ї: авторитарність батьків і велика психологічна дистанція між поколіннями, фізичне та психологічне насильство, яке практикується в сім'ї; фрустрація соціогенних потреб, що стосуються підліткового віку; ігнорування інтересів дитини та зміни в її розвитку, що пов'язані з появою психологічних новоутворень, суворий контроль або ж безконтрольність; відірваність батьків від процесу виховання та педагогічної спрямованості поведінки підлітка. Негативно впливають наявність психологічних бар'єрів емоційно-оцінного та смислового характеру, велика кількість конфліктів, демонстрація деструктивних та агресивних моделей поведінки [4].

Після сім'ї, інститутами соціалізації є інститути системи освіти: дитячий садок та школа. Сучасна система освіти містить в собі в певній мірі потенціал насильства. Наявні випадки, в яких підлітки так чи інакше відчували на собі жорстокість вчителів. «Педагогічна агресія» є характерною ознакою професійної деформації вчителя. Жорстоке поводження з підлітками підвищує агресивність

їх поведінки, а також схильність до насильства в дорослому віці. Агресія, таким чином, стає способом життя особистості. Крім цього, в навчальних закладах існує проблема агресії між учнями. Вчителям важко прослідкувати, що відбувається на перервах та поза школою, у наш час гостро стоїть проблема такого складного соціально-психологічного явища, як булінг.

З початком перехідного віку, виховний вплив сім'ї та інших офіційних інститутів соціалізації поступово знижується, референтною групою для підлітка стають його однолітки. Систему цінностей підлітків, установок, способів поведінки формує їх субкультура. Прослідковуються мотиви агресії: у словах сучасних пісень, які користуються популярністю у слухачів даного віку, рок-музиці, «садиських віршах» тощо.

Чималий вплив на агресивну поведінку здійснюють ЗМІ. «Соціальне зараження» відбувається тоді, коли мас-медіа повідомляють про вбивства та випадки насильства. Після подібних новин серед населення значно підвищується кількість вчинених протиправних дій – активується механізм соціального наuczіння. Проблема полягає в тому, що скоєні злочини описуються в подробицях, крім цього у глядача формується думка, що працівники правоохоронних органів працюють не належним чином. Ми вважаємо, що кримінологічним запобіганням може виступити посилення вимог щодо дотримання етичних норм працівниками ЗМІ та журналістами, а також захист прав неповнолітніх споживачів інформації шляхом дотримання вимог стосовно обмеження глядацької аудиторії.

Проте, незважаючи на суттєву роль засобів масової інформації у формуванні агресивної поведінки, набагато більший вплив чинить кіно. Агресивні сцени, демонстровані телебаченням, створюють сприятливі психологічні умови для стимуляції агресивних дій у глядача і взагалі спотворюють реальний стан речей. Телевізійні сцени агресії стимулюють у глядача прагнення до наслідування [4].

Вартий уваги продукт аналізу ринку сучасної комп'ютерної продукції, що насичений програмами, які вимагають від користувачів агресивної поведінки. Більше половини комп'ютерних ігор є жорстокими. В комп'ютерних іграх повністю відсутнє страждання іншої людини, а воно якраз є тою умовою, яка гальмує агресію. Гра є каталізатором прямих дій: вчить користувача використовувати насильство для вирішення проблем. Найсильніше «затягують» та провокують агресивні моделі поведінки саме «ігри від першої особи», в яких гравець цілком і повністю ідентифікує себе з певним комп'ютерним персонажем та максимально входить у роль [5].

Таким чином, варто усвідомлювати, що ЗМІ, фільми та сучасні комп'ютерні технології є суттєвим інструментом впливу на поведінку у реальному житті. Підлітки є досить критичними до телевізійного змісту, більше сумніваються в його реальності, ніж молодші школярі, але, незважаючи на це, вони все одно є вразливими до імітації телевізійної агресії та злочинів, причина цьому – тенденція до непокори формальним авторитетам. Безумовно, варто продовжувати користуватися потенціалом сучасних технологій, проте вони повинні не тільки справлятися зі своїми функціями, але й виступати засобом формування законослухняної та толерантної поведінки.

Слідуючи теорії Дж. Долларда та Н. Міллера, робимо висновок, що агресія виступає як форма подолання фрустрації за допомогою неадекватних засобів досягнення мети. В такому разі важливо розглянути соціальні фрустратори, що обумовлюються соціально-економічною ситуацією певного суспільства, як окремих чинників підліткової агресії. Найдоцільнішим прикладом є ситуація, в якій підліток помічає, що однолітки живуть більш заможнo, ніж він.

При розгляді ситуативних чинників підліткової агресії, нам довелось звернутися до юридичних наук і проаналізувати тлумачення терміну «криміногенна ситуація». Ситуація, що сприяє вчиненню злочину і визначає остаточне рішення вчинити його, називається криміногенною. Конфлікт (провокація), який містить фізичний чи вербальний напад є основним ситуативним чинником агресивної поведінки підлітків. Існують також такі передумови агресії, як: гучний звук, перебування в натовпі, задуха і т.д. Закономірно, що ситуативні чинники агресії можуть спровокувати до таких дій будь-кого, включаючи людей, які не звикли виявляти агресивну поведінку. При цьому психологічні особливості підлітків (підвищена чутливість, емоційна нестабільність) сприяють появі конфліктних ситуацій. Стратегія поведінки підлітків у конфліктних ситуаціях зазвичай має імпульсивний, часто неусвідомлений характер.

Отже, при розгляді ситуативних чинників агресивної поведінки варто також враховувати індивідуальні особливості підлітків. Найкращим є підхід, за якого розглядається взаємодія трансситуативних та ситуативних факторів. До того ж, визначальними є саме особистісні фактори, а ситуативні, в свою чергу, визначають варіативність їх прояву: якщо ситуація нічим не визначена, то

агресивна реакція зумовлюється індивідуальними особливостями людей, які пов'язані в конкретний момент.

Список використаних джерел:

1. Михайлишин У.Б. Вплив акцентуацій характеру на агресивну поведінку підлітків / Михайлишин У.Б., Ільїна В.М. – Сєверодонецьк : Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2021. №2(55) – С. 83-100.
2. Саф'янова В.О. Психологічний аспект формування злочинних груп неповнолітніх. / В.О. Саф'янова. - Запоріжжя : Психологія в контексті сучасних досліджень проблем розвитку особистості: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 2020. – С. 89-92.
3. Бутузова Л.П. Превенція негативних наслідків підліткової агресивності. / Л.П. Бутузова, А.Л. Ломанчук. - Житомир: Актуальні проблеми безпеки життєдіяльності, 2021. - С. 246-250.
4. Мойсеєва О.Є. Соціально-психологічні чинники агресії підлітків. О.Є. Мойсеєва. – Київ: Юридична психологія, 2015. № 1. - С. 309-318.
5. Стадник М.М. Проблеми молодіжної агресії, булінгу та кібербулінгу у сучасному українському суспільстві. / М.М. Стадник, О.І. Бойчук. Одеса : Актуальні проблеми філософії та соціології, 2022. № 37. С. 14-22.